

9. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии в этнолингвистике / Н. И. Толстой. – М. : Индрик, 1995. – 512 с.
10. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1998. – С. 82–109.
11. Элиаде М. Избранные сочинения. Очерки сравнительного религиоведения / М. Элиаде / пер. с англ. – М. : Ладомир, 1999. – 488 с.
12. Юнг К. Г. Воспоминания, сноведения, размышления / К. Г. Юнг. – М. : Наука, 1994. – 425 с.

Чугаева В. В. Символическая парадигма архетипа вода в библейском дискурсе.

В статье проанализирована денотативно-сигнификативная специфика архетипа вода и смежных образных символов как его модификаторов; охарактеризовано лексико-ассоциативное поле архетипа вода; названы символы, модифицирующие этот архетип; представлена парадигма типичных образов и качественные свойства семантического и экспрессивного потенциала средств создания символических образов в библейском контексте Ветхого и Нового Завета.

Ключевые слова: архетипный символ, Библия, символический образ воды, парадигма, бинарная оппозиция, лексический модификатор.

Chuhayeva V. V. The symbolic paradigm of archetype water in biblical discourse.

The denotative and significative specificity of archetype water and adjacent image symbols as its modifiers is analyzed in the article. The author determines lexical and associative field of archetype water and outlines symbols that modify this archetyp. The paradigm of typical images and qualitative properties of semantic and expressive potential of the creating of symbolic images in biblical context of the Old and New Testament is also represented.

Keywords: archetypal symbol, Bible, symbolic image of water, paradigm, binary opposition, lexical modifier.

Шевченко М. Ю.

Донбаський державний педагогічний університет

**ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПЕРФОРМАТИВНОСТІ ДІЄСЛІВ
SAY, TELL, DECLARE В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

У статті розглянуто значення перформативів say, tell, declare, що утворюють комунікативний акт. Показано їх значення та функції в різних типах висловлювань, автореферентність цих дієслів, їх семантичні варіанти в комунікативному акті. Визначено семантичну сутність уживання перформативів, яка полягає у проголошенні ствердження, що виражається за допомогою say, tell, declare. Ствердження порівнюємо з виконанням дії, що позначають ці дієслова. У прагматичному аспекті перформативні висловлювання реалізують комунікативну мету. У реалізації перформативами дії мають місце не лише їх семантичні і граматичні ознаки, а й прагматичні характеристики.

Ключові слова: перформатив, комунікативний акт, іллокутив, семантичний синкретизм, ствердження.

Основним завданням лінгвістичної прагматики, міждисциплінарної галузі, що вивчає питання комунікативної взаємодії суб'єктів й особливості, функціонування мовних знаків у цьому процесі, є вивчення умов використання мови комунікантами в актах мовного спілкування. Джерелом лінгвістичної прагматики здебільшого слугувала філософія мови, основним об'єктом якої є щоденна мова. Сучасні лінгвісти виявили інтерес до процесу мовного спілкування і, зокрема, до вивчення висловлювань як комунікативних одиниць. Стає актуальним вивчення перформатива, що входить у контекст життєвих подій, створюючи соціальну, комунікативну або

міжособистісну ситуацію, яка спричиняє певні наслідки, виходячи за межі мовної науки і стикаючись із питаннями загальнолюдського характеру.

Перформативна дія здійснюється самим мовним актом. Поняття перформатива має широку інтерпретацію, нівелює різницю між комунікативним актом і соціальною акцією. Перформативами називають слова й вирази, одночасно проголошення яких означає виконання дії, яку вони називають [2, с. 373].

Будучи комунікативними одиницями, перформативи використовуються для позначення автореферентності, тобто здійснюють номінацію мовного акту. Перформатив уходить у контекст життєвих подій, створюючи соціальну, комунікативну або міжособистісну ситуацію, яка спричиняє певні наслідки. **Актуальність** запропонованої теми обумовлена унікальністю перформативів як класу слів, що стає цікавим, оскільки коло інтересів вивчення перформативності виходить за межі мовної науки і стикається з питаннями загальнолюдського характеру.

Розбіжність в дослідженнях науковців викликає і проблема того, які саме висловлювання вважати перформативними.

Це питання широко висвітлювалося представниками вітчизняних лінгвістичних шкіл: Ю. Д. Апресян, Є. В. Падучого та ін.

У сучасній англійській філології дослідженню явища перформативності присвячено роботи таких авторів як Д. Остін, Д. Серль, Д. Ліч, Д. Версурен, К. Бах, Р. Харниш, А. Вежбицька та ін.

Конкретне завдання дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати, як уживається перформатив, а точніше перформативне дієслово в мові, умови його функціонування в різних її сферах. **Матеріалом** дослідження слугували твори англійських письменників переважно другої половини двадцятого століття. **Мета** статті розглянути й визначити значення перформативів *say, tell, declare*, що утворюють комунікативний модус й експліцитно номінують мовний акт декларування.

Термін “перформатив” з'явився в теорії мовних актів, основні ідеї якої були викладені Дж. Остіном. Щоб бути перформативом, ствердження повинно бути реалізовано в мовній ситуації, і дія названа ним має бути виконана. Потенційної можливості перформативного вживання недостатньо для того, щоб вислів вважався перформативним, на думку Д. Остіна.

За Остіном, перформатив може бути як явним (“експліцитним”), так і неявним (“імпліцитним”). Експліцитний перформатив – це перформатив, у якому “Я” експліковане у вербальній формі [7, с. 66].

Зазначимо, що виконання дії супроводжується словесним її описанням, що говорить про авторефлексивне вираження перформативного висловлювання, при цьому опис дії невіддільний в акті говоріння від самої дії. Експлікація призначена для прояснення розуміння висловлювання, вона вказує на те, як його треба сприймати [7, с. 70].

Класичним визначенням перформатива є таке: “Перформатив – це вираз еквівалентний дії, вчинку” [2, с. 372].

“To say is to do something”, – писав Остін [10, с. 12].

Згідно з В. В. Богдановим, експліцитному перформативному висловлюванню притаманні характеристики рівнозначності дії; неверифікації (відсутність у перформативів критеріїв істинності або хибності, бо перформативне висловлювання істинне в силу своєї вимови); автореферентності (перформативне висловлювання відсилає на себе); автономінативності (власне описування перформативного мовного акту); еквітемпоральності (збіг часу перформативного дієслова з моментом мовлення); компетентності (наявність повноважень у говорінні); характеристика певного

лексичного вираження і граматичної форми (перформативне дієслово повинно бути в першій особі однини теперішнього часу, перший актант виражається дейктичним елементом першої особи однини) [3, с. 19; 4, с. 59 – 61].

Розглядаючи перформативні формули, зазначимо їх пріоритет перед перформативним дієсловом. Тобто значення перформативності дієслова визначається його вживанням, перформативним контекстом, тому основні властивості перформативних дієслів мотивуються первинними властивостями перформативних висловлювань: нетривалістю дії, інтернаціональністю, унікальністю.

Наведена класифікація Ю. Д. Апресяна виділяє такі перформативні дієслова, що позначають: обіцянку (*offer, invite, promise*), пораду (*order, advice*); мовні ритуали (*thank, congratulate, condol, greet, forgive*); спеціалізовані затвердження (*expositives: ask, answer, proclaim, agree, acknowledge, emphasize*); попередження; передбачення (*advise, warn, prophesy, forewarn, prophesy, predict*); схвалення (*bless, endorse, approve, praise, approve, affirm, ratify, recommend*); соціальні акти передачі, відчуження, скасування, відмови тощо (*estop, challenge, demur, disavow, entrust, bequeath, capitulate, reject, challenge, vacate, recant, refuse, excuse, absolve, dispense, exempt, release, renounce, relieve, abdicate, renounce, dedicate*) [1, с. 28-36].

Так, проголошення перформативного дієслова *say* є одночасно і дією, і повідомленням про неї. Під час аналізу формули *I say*, важливо враховувати, щоб дієслово *say* дійсно виконувало дію перформативного характеру, що є істотним, так само, для несуперечливого опису мовних актів.

Семантична сутність перформативного вживання дієслова полягає у вимові ствердження, що містить це дієслово, порівняно з виконанням дії, що воно позначає. Отже, якщо дієслово позначає дію, яку в принципі не можна виконати за вимови одного ствердження, то це дієслово не може бути перформативним, отже, можна провести таку перформатив-перевірку, використовуючи дієслова *advice, refuse*. Якщо до речення, що містить ствердження з присудком, вираженим випробуванням дієсловом, додати фразу *but have not said this*, то, отримавши суперечливе висловлювання, можемо дійтвивисновоку, що це дієслово – істинний перформатив. Наприклад: *I advice (but have not said), I refuse (but have not said)*.

Насамперед, у випадках *I regret (but have not said), I approve (but have not said)* – це не можливо, бо ці дієслова – це дієслова іншої природи, і немає підстав прирівнювати їх до класу дієслів, що виражають мовні акти вибачення чи схвалення. Дійсно, перераховані дієслова вказують не на мовну дію мовця, а на його психологічний стан, що є мотивом до здійснення мовної дії: жаль за виконання вчинку виражається у вибаченні, почуття вдячності – у подяках [8, с. 155].

У сучасній лінгвістиці виділяють кілька класифікацій іллокутивних актів, що супроводжуються вживанням іллокутивного дієслова, основною характеристикою якого є багатозначність, варіювання декількох лексичних значень, багатозначність мовних намірів, які безпосередньо залежать від контексту.

Структура перформативного висловлювання, згідно з Остіном, представлена єднанням *I (hereby)* і дієслова, що визначає іллокутивну силу висловлювання з адресатом. Наведена формула передбачає, що дієслово, що виражає перформативне речення, не вживається у формі минулого або майбутнього часу англійської мови. Ствердження не виникає у запереченні. Також не допускається використання модальних слів, що знижують вірогідність дії. Крім того, мовець повинен мати доступ до займенника першої особи однини.

Попре структурні обмеження, у писемній та усній мові висловлювання перформативного типу не завжди використовують згідно з вищезазначеною формулою.

Семантично *we say (declare)* не дуже відрізняється від *I say (declare)* і показує, що, фактично, перформатив не завжди супроводжується зазначеними компонентами. Синтаксичні моделі перформативів висловлювань різні за кількістю головних членів речення та додаткових конструкції (додаткові, обставинні, допоміжні, відокремлені тощо).

Перформативні висловлювання, що містять дієслова об'єктної спрямованості, характеризуються замкнутістю синтаксичних зв'язків. Обов'язковою є наявність таких дієслів мовленнєвої діяльності, як *say, declare, promise, suppose, assure, claim, swear* та доповнення об'єкта.

Під впливом особливостей розмовної мови перформативні висловлення найчастіше піддаються спрощенню. У більшості випадків сполучник *that* (або який-небудь інший сполучник чи прийменник-зв'язка) після перформативного дієслова відсутній:

“*I declare I am far from sure that he did not speak with a slightly rustic accent !*” [12, с. 486].

У межах перформативного висловлювання компоненти виражають емоційну оцінку подій, підсилюють ефективність здійснюваної дії, але, насамперед, слугують показником широті мовця.

“*And I declare, on my word of honour, that what I am now about to write is, strictly and literally, the truth*” [12, с. 1].

“*Before God who hears us, I declare that I now know I took it for the first time! Do you doubt me still*” [12, с. 69].

Мовець може також назвати своє ім'я, щоб привернути увагу до своїх слів і підкреслити достовірність висловлювання, яке виражає саме його щирий намір чи думку:

“*Mesdames and messieurs! I speak! Listen! I, Hercule Poirot, affirm that the man who entered the chemist's shop, and purchased strychnine at six o'clock on Monday last was not Mr. Inglethorp, for at six o'clock on that day Mr. Inglethorp was escorting Mrs. Raikes back to her home from a neighboring farm*” [11, с. 59].

Перформативне дієслово *declare* використовується для емоційного забарвлення схвалення, захоплення.

“*Oh! dear, how beautiful these are! Well! How delightful! Do but look, mama, how sweet! I declare they are quite charming; I could look at them for ever. And then sitting down again, she very soon forgot that there were any such things in the room*” [9, с. 156].

Перформативним висловлюванням властивий семантичний синкретизм, що являє “постоянное объединение в одной форме нескольких значений или компонентов значения, разделённых между разными формами в соотносимых с данным случаем или на более ранних этапах истории языка” [6, с. 207].

Із погляду перформативності, це є поєднанням в лексичному значенні смислу “говоріння” з суб'єктивно-оцінним змістом [5, с. 61].

Наприклад, модус *I say* вводиться у вислів у разі сумніву в чому-небудь.

“*I doubt, I say, that Becky would have selected either of these young men*” і каже, що тут потрібно було писати *whether Becky*.

“– *She's still comparatively young. I dare say she'll marry again.*

– *Oh, no, she couldn't do that. That would be dreadful*” [13, p. 33].

“*I dare say she's been no worse than plenty of others if the truth was only known. She had more temptation than most and I dare say a lot of them as blame her would have been no better than what she was if they had had the opportunity*” [13, с. 92].

Виділене висловлювання являє собою мовленнєвий акт, що є вираженням невпевненості суб'єкта у факті: він сумнівається. Мовець підкреслює малу ймовірність цієї події, як правило, на підставі вже наявної у нього інформації про об'єкт.

Комунікативний модус *I say (I tell)* часто використовується в розмовній мові як діалогічного кліше. У таких випадках цей тип модусу, будучи формально спонукальною частиною висловлювання, “риторичним імперативом”, не містить жодної інформації і являє собою спонукальну формулу, що стимулює реакцію уваги з боку слухача. Тим самим комунікативний модус виконує контактну функцію й може перекладатися як “послухай”:

“*I say, what's wrong with the Driffields? I asked*” [13, с. 73].

“*I say, it's more what you'd expect from a Frenchman than from an English gentlewoman*” [13, с. 104].

Використання експліцитного комунікативного модусу *I say* в якості діалогічного кліше може так само пояснюватися тим, що мовець робить припущення:

“– She can't be more than what? – Forty or forty-five.

– No, I shouldn't think so. Forty-seven, *say*” [13, с. 42].

У відповіді репліки простежується спроба суб'єкта зробити прогноз на основі власного висновку. Зазвичай у таких висловлюваннях цей вираз перекладається як “скажімо, імовірно”.

Комунікативно-інтенціональний (прагматичний) зміст висловлювання *I say (I tell you)*, що функціонує в мовному акті декларування, – є вираження сили переконання мовця в достовірності факту чи події. Проте мовна реалізація висловлювання цього прагматичного типу служить засобом передачі різних комунікативних інтенцій мовця.

If you haven't got the gift no one can get it you, but if you have you can be taught how to use it. *I tell you, you've got the makings of a great actress. I've never been so sure of anything in my life* [14, с. 26].

Перформативне дієслово використовується під час декларування, та позначає визначення, призначення, вирок.

“And think not to say within yourselves, We have Abraham to our father: for *I say* unto you, that God is able of these stones to raise up children unto Abraham” [17, с. 20].

Кожен мовленнєвий акт має декілька рівнів значення. Локутив – це мовний акт сам по собі, ствердження з його граматичною структурою і значенням. Іллокутив – це намір того, хто говорить, і полягає в мовному акті. Перлокутив – це дія, яку мовний акт надав співрозмовнику [1, с. 27].

Перформативне висловлювання *I say* входить у групу маркерів істинності експліцитного перформативного типу. Їх функція складається на основі лексико-семантичної і прагматичної властивості самоіменування.

В англійській мові є комунікативні одиниці, що обслуговують комунікативно-функціональну галузь волевиявлення перформативами експліцитного й неекспліцитного типу. Саме прескрипторам належить значна роль у реалізації директивних прагматичних установок. До групи прескрипторів неекспліцитного перформативного типу відносяться стереотипи *I tell you / thee, I say*. Серед них також виділяється група форматорів *Will / If / An't it / So please you, for the love of God, a God's name, for my sake, I tell you / thee, I say*. Деякі стереотипи універсальні в цій функції. Наприклад, *I tell you / thee I say* діють як у сфері констатації, так і у сфері прескрипції.

“O, despiteful love! Unconstant womankind! *I tell thee, Licio, this is wonderful*” [16, с. 281].

“– What, Jessica Nand sleep and snore, and rend apparel out.

– Why, Jessica, *I say!*” [15, с. 83].

Як бачимо, висловлювання з комунікативним модусом *I tell you*, що має базисне прагматичне значення констатації впевненого ствердження в ситуації безпосереднього спілкування, актуалізує комунікативну інтенцію обіцянки.

Успішне протікання мовного акту обіцянки зумовлюється дотриманням екстралінгвістичних правил, виконання яких, наприклад, віднесення до майбутнього часу, сприяє успішній реалізації мовного акту обіцянки.

Комунікативний модус *I say* уживається в мовленнєвому акті, де адресат висловлює свою думку з приводу нарікання.

“And then I went to school, where I did very fairly well, and then, as *I say*, my father sent me to both universities” [18, с. 276].

Огляд теоретичної бази, що обґрунтовує умови існування перформативності, представленої в сучасній лінгвістиці, показав, що дана тема потребує розробки в аспекті мовознавства, бо системи перформативів у різних мовах мають безліч часткових особливостей. У цьому дослідженні нам удалося виявити деякі закономірності функціонування перформативного дієслова англійської мови.

Л і т е р а т у р а :

1. Апресян Ю. Д. Перформативы в грамматике и словаре / Ю. Д. Апресян // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – М., 1986. – Т. 45. – № 3. – С. 28–36.
2. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: логико-семантические проблемы / Н. Д. Арутюнова. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 384 с.
3. Богданов В. В. (1985). Перформативное предложение и его парадигма / В. В. Богданов // Прагматические и семантические аспекты синтаксиса : сб. науч. тр. – Калинин : Изд-во Калинин. гос. ун-та. – С. 18-25.
4. Богданов В. В. Речевое общение: прагматические и семантические аспекты / В. В. Богданов. – Л., 1990(a). – С. 59-61.
5. Егорова И. В. Семантическое варьирование предикатов коммуникативного модуса в речевом акте декларирования / И. В. Егорова ; Межвузовский сборник науч. тр. – Горький, 1985. – С. 61-65.
6. Маслов Ю. С. Лексическое значение слова / Ю. С. Маслов // Введение в языкознание : учебник для студ. филол. и лингв. фак. высш. учебных заведений. – 6-е изд., стер. – СПб : Филологический факультет СПбГУ, 2007. – 304 с. – ISBN 978-5-8465-0666-4.
7. Остин Дж. Избранное. Как производить действия при помощи слов / Дж. Остин ; пер. В. П. Руднева, Смысл и сенсibiliи / пер. Л. В. Макеевой. – М. : Дом интеллектуальной книги, 1999. – 332 с.
8. Чирко Т. М. О выделении коммуникативно-интенциональных типов высказываний / Т. М. Чирко // Функционирование языковых единиц в речи и в тексте. – ВГУ, 1987. – С. 151–159.
9. *Austen Jane. Sense and sensibility* / Jane Austen – Cambridge : Belknap Press, 2013 – 448 p. – ISBN-13: 9780674724556.
10. *Austin J. L. How to Do Things with Word* / J. L. Austin. – Oxford : Clarendon Press, 1962. – 167 p. – ISBN 0-674-41152-8.
11. *Christie Agatha The Mysterious Affair at Styles* / Agatha Christie. – New York : Dodd Mead, 2013. – 238 p. – ISBN-13: 9780396071914.
12. *Collins Wilkie. The Moonstone* / Wilkie Collins. – New York : Oxford University Press, 2008. – 560 p. – ISBN-13: 978-0-19-953672-6.
13. *Maugham W. Somerset. Cakes and Ale or the Skeleton in the Cupboard.* / W. Somerset Maugham. – М. : Менеджер, 2001 – 256 с. – ISBN: 5-8346-0046-8.
14. *Maugham W. Somerset. Theatre* / W. Somerset Maugham. – М. : Менеджер, 2000. – 304 с. – ISBN 5-83460031-X.
15. *Shakespeare William. The Merchant of Venice* / William Shakespeare. – New York : Washington Square Press, 2004. – 238 p. – ISBN-10: 0743477561.

16. *Shakespeare William. The Taming of the Shrew / William Shakespeare. – New York : Washington Square Press, 2004. – 304 p. – ISBN-10: 074347757 304.*
17. *The Holy Bible: Mtt., 3: 9 / San Diego: Thunder Bay Press, Illuminated Family Edition, 2004. – 920 p. – ISBN-13: 978-1592233373.*
18. *Woolf Virginia, the Voyage Out / Virginia Woolf. – New York : Dover Publications, 2006 – 288 p. – ISBN-13: 978-0486450056.*

Шевченко М. Ю. Способы выражения перформативности глаголов SAY, TELL, DECLARE в английском языке.

В статье рассматривается значение перформативных say, tell, declare, образующие коммуникативный акт. Описаны их значения и функции в различных типах высказываний, показана автореферентность данных глаголов, их семантические варианты в коммуникативном акте. Определена семантическая сущность перформативного употребление глаголов, которая отображается в установлении высказывания с помощью say, tell, declare. Высказывание приравнивается к выполнению действия, которое обозначают эти глаголы. В прагматическом аспекте перформативные высказывания реализуют коммуникативные цели. В реализации перформативами действий имеют значение не только их семантические и грамматические признаки, но и прагматические характеристики.

Ключевые слова: перформатив, коммуникативный акт, иллокутив, семантический синкретизм, высказывание.

Shevchenko M. Y. Ways of expressing performativity of verbs SAY, TELL, DECLARE in english language.

The article discusses the importance of performatives say, tell, declare, forming the act of communication. The work points out their values and functions in various types of statements, self-referencing of these verbs and their semantic variants in the communicative act are depicted. The use of the semantic nature of the performative verbs is determined to be shown in statements with verbs say, tell, declare, that is equated to perform the action which is represented with these verbs. In pragmatic aspect performative utterances realize communicative purpose. In the implementation of actions with performatives the role of their semantic and grammatical features and also pragmatic characteristics increases.

Key words: performative, communicative act, illocutive, semantic syncretism, statement.

Шпильківська О. В.

Національний університет державної податкової служби України

**ЯВИЩЕ СИНОНІМІЇ В ТЕРМІНОЛОГІЇ ФІНАНСОВОГО ПРАВА
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

У статті проаналізовано явище синонімії в терміносистемі фінансового права, яке ускладнює правотворчу роботу й суперечить вимогам однозначності, точності й чіткої визначеності термінів загалом і правничих термінів зокрема; виявлено основні причини й механізми виникнення синонімічних відношень між термінами фінансового права.

Ключові слова: термін, правнича термінологія, синонімія, дублет, дефініція.

Найпоширенішим порушенням поняттєвої системності фінансово-правової термінології є вживання синонімів при позначенні одних і тих самих правових понять. У явищі синонімії термінів актуалізоване питання симетричності / асиметричності терміна й позначуваного ним правового поняття. На перший погляд це питання, за словами М. Вербенєц, видається незначним, бо не зачіпає основних змістових відповідностей і водночас збагачує стиль законодавства. Проте таке враження хибне, оскільки в українській мові майже немає повних синонімів, абсолютної семантичної симетрії. Терміни відрізняються відтінками значень за стилістичним чи експресивним